

УДК 338.436: 332.055.2: 332.055.3

В. І. Куценко,
аспірант, Запорізький національний технічний університет

АГРОХОЛДИНГИ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: "ПРОГРЕС" ЧИ "РЕГРЕС"

V. Kucenko,
a post-graduate student at the Zaporizhzhja National Technical University

AGROHOLDINGS AS A FORM OF ORGANIZATION OF ECONOMIC ACTIVITY: "PROGRESS"
OR "REGRESS"

У статті досліджуються особливості діяльності в українській економіці. Проаналізовано основні переваги та недоліки агроформувань. Проаналізовано показники ефективності діяльності агрохолдингів в Україні, а саме: витрати, доходи та прибуток. Доведено, що рівень рентабельності агрохолдингів визначається не обсягом прибутку, а рівнем витрат: чим менший рівень витрат, тим вищий рівень рентабельності. Обґрунтовано необхідність побудови ефективної системи менеджменту для забезпечення успішності діяльності агрохолдингів. На прикладі прогресивного та регресивного типу розвитку доведено, що агрохолдинги є їх симбіозом, оскільки мають елементи прогресу та регресу.

The article is researched the notion of "agroholding" and peculiarities of their activity in Ukraine. There are analyzed are the main advantages and disadvantages of agricultural enterprises. There are analyzed indicators of efficiency of activity of agricultural holdings in Ukraine, namely: costs, revenues and profits. It is proved that the level of profitability of agricultural holdings is determined not by the volume of the profits and the level of costs: the lower level of expenditures, the higher level of profitability. The necessity of building an effective management system to ensure the successful performance of the agricultural holdings. On the example of progressive and regressive type of development it is proved that agroholdings is their symbiosis, as have the elements of progress and regress.

Ключові слова: агрохолдинг, прогрес, регрес, рентабельність, організаційно-правові форми, соціально-економічний розвиток, диверсифікація, менеджмент.

Key words: agroholding, progress, regress, profitability, legal forms, socio-economic development, diversification, management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Формування економічних відносин у сільському господарстві на сучасному етапі переходить на новий рівень свого розвитку, що перш за все пов'язано з активними ринковими перетвореннями у аграрному секторі (які не завжди є прогресивними) та новими інтеграційними зв'язками. Одним із результатів цих процесів є домінування великого капіталу у аграрній сфері, який призвів до формування нових організаційно-правових форм господарювання, що визначають сучасні тренди у розвитку агробізнесу України. Агрохолдинги є найактивнішими учасниками економічних процесів у трансформаційній економіці України.

Аналізуючи праці українських вчених, слід зазначити, що немає однозначного погляду на розвиток та діяльність агрохолдингів у національній економіці. Більшість науковців з точки зору економічної ефективності оцінюють їх діяльність позитивно. Оскільки ці підприємства здатні акумулювати значні земельні та інвестиційні ресурси, динамічно нарощують обсяги виробництва сільськогосподарської продукції для задоволення внутрішнього і зовнішнього попиту, підвищують ефективність господарювання на селі, створюють нові робочі місця. Але щодо соціально-економічної ефективності, то є багато суперечностей щодо їх діяльності.

Таблиця 1. Структура агроформувань України за період 2010–2012 рр.

Види агроформувань	2010 рік		2011 рік		2012 рік		2012 р. у % до 2010 р.
	тис. од.	%	тис. од.	%	тис. од.	%	
Сільськогосподарські підприємства	56493	100	56133	100	55866	100	98,9
з них:							
Господарські товариства	7769	13,8	7757	13,8	8121	14,5	104,5
Приватні підприємства	4243	7,5	4140	7,4	4183	7,5	98,6
Виробничі кооперативи	952	1,7	905	1,6	856	1,6	89,9
Фермерські господарства	41726	73,8	41488	73,9	40732	72,9	97,6
Державні підприємства	322	0,6	311	0,6	294	0,5	91,3
Підприємства інших форм господарювання	1481	2,6	1532	2,7	1680	3,0	

Розроблено автором [8, с. 50].

Слід зазначити, що концентрація земельних та фінансових ресурсів, і готової продукції в межах певної компанії призводить до нерівномірного розподілу рентних, грошових та негрошових доходів; відсутня також соціальна корпоративна відповідальність бізнесу. Наслідком всіх цих процесів є руйнація соціальної інфраструктури на селі (закриття шкіл, дитячих садків, будинків культури, лікарень), масова міграція у міста, безробіття та падіння рівня життя населення.

Тому серед наукових шкіл виникають дискусії щодо прогресивності чи регресивності діяльності агрохолдингів як організаційно-правової форми в економіці України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сучасна економічна думка нагромадила значний досвід з питань утворення, розвитку та функціонування таких формувань. Серед дослідників проблематики їх виникнення та функціонування можна виділити вітчизняних вчених В. Андрійчука, В. Васильчука, В. Месель-Веселяка, В. Нелепу, П. Саблука, М. Хорунжого, В. Юрчишина [1–4]. Дослідженням питань розвитку агрохолдингів в Україні займаються такі вчені, як В. Геєць, О. Бородіна, Л. Молдаван, І. Крючкова, С. Дем'яненко, А. Данкевич, О. Єранкін [5–7]. Проте дана проблема є актуальною для сьогодення оскільки процеси, пов'язані із динамічними змінами в економіці України, а також євроінтеграційними процесами потребують подальшого дослідження.

Значна увага науковців здебільшого сконцентрована на дослідженні умов ведення і результативність сільськогосподарського виробництва, можливостям агрохолдингів залучати і спрямовувати ресурси на розвиток бізнесу. Водночас, недостатньо уваги приділяється дослідженню агрохолдингів з точки зору прогресивності чи регресивності соціально-економічного розвитку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є виокремлення особливостей діяльності агрохолдингів в українській економіці та аналіз ознак їх прогресивного та регресивного розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Особливу роль у національній економіці відіграє сільське господарство, адже ця галузь є складовою національної економіки і визначає основні параметри життєдіяльності суспільства.

Характерними рисами сучасного стану сільського господарства є те, що його потенціал використовується не в повній мірі, а значна частина продукції сільського господарства виробляється у індивідуальних господарствах, і є засобом виживання значної частини населення в умовах високого рівня безробіття, неповної зайнятості, невиплат заробітної плати і як наслідок — масової бідності. Тому ринкові перетворення є необхідними у зв'язку з тим, що попередня економічна система продемонструвала свою неефективність. У свою чергу, успішне реформування відносин у сільському господарстві значною мірою залежить від організаційно-господарської перебудови його структури шляхом формування відповідної інфраструктури на ринкових засадах. Ця інфраструктура передбачає формування підприємств з переробки сільськогосподарської продукції, матеріально-технічне забезпечення аграрного виробництва, надання послуг виробничого та невиробничого характеру, реалізацію продукції. Завдяки цьому можна мінімізувати значну кількість суперечностей функціонування і розвитку сільського господарства, а також створити можливості для ефективною діяльності сільськогосподарських підприємств.

Отже, ринкові перетворення у сільському господарстві України сприяють утвердженню нової за змістом системи економічних відносин, формуванню сучасної організаційної

Таблиця 2. Переваги та недоліки агрохолдингів

Переваги	Недоліки
ефективний менеджмент – залучення досвідчених фахівців	монокультурна спеціалізація
економічна ефективність щодо управління власним капіталом	ігноруванням теорії сівозмін, виснаження ґрунтів
більша маневреність власного капіталу, раціоналізація використання ресурсного потенціалу, інтенсифікація та диверсифікація виробництва	орієнтація на економічний ефект та ігнорування соціального та екологічного
доступ до фінансів – пільгові кредити та дотації, залучення приватних інвестицій	не створюють додаткові робочі місця на селі
ефект масштабу – ефективне використання ресурсного потенціалу	незацікавленість у створення соціальної інфраструктури на селі
переваги вертикальної інтеграції – поєднання виробництва з переробкою та реалізацією	неефективна політика збуту - орієнтація на зовнішні ринки
доступ до ринків збуту – великі за обсягом можливості виходу на зовнішні ринки, а також більші можливості їх диверсифікації	незацікавленість у здійсненні довгострокових інвестицій у сільськогосподарські угіддя внаслідок відсутності гарантій довготермінового використання земельних ділянок

Складено автором.

структури та виникнення нових організаційно-правових форми господарювання на селі.

В економіці України найбільш розповсюдженими є такі форми сільськогосподарських підприємств: господарські товариства, приватні підприємства, виробничі кооперативи, фермерські господарства, державні підприємства (табл. 1).

У 2012 р. у сільському господарстві функціонувало близько 55866 тис. підприємств різних організаційно-правових форм, серед яких найбільшу питому вагу складають фермерські господарства — 72,9 %, господарські товариства — 14,5 %, приватні підприємства — 7,5 %, найменшу частку мають виробничі кооперативи, державні підприємства та підприємства інших форм господарювання займають частку від 1,6 % до 3 %. Ці підприємства різняться не тільки за організаційною формою, але за розмірами землекористування і спеціалізацією, способами організації виробництва та праці, пріоритетами розвитку та ефективністю сільськогосподарського виробництва. Водночас вони формують єдину структуру цього виробництва і виконують свою роль у наповненні продовольчого кошика держави.

У той же час недоліками даних форм господарювання є складності, пов'язані з дефіцитом кваліфікованих управлінських кадрів на селі, а також складності системи планування і контролю діяльності, інерційного механізму погодження і прийняття рішень.

З теоретичної точки зору ці організаційно-правові форми є достатніми для розвитку ринкової інфраструктури, але існуючі умови господарювання та домінування інтересів великого капіталу спонукали до виникнення агрохолдингів. На думку багатьох фахівців, виникнення агрохолдингів в країнах пострадянського

простору пов'язано з неефективністю функціонування економіки, відсутністю необхідних інституційних і правових умов для ведення ефективного бізнесу, неадекватною аграрною політикою держави. В Україні однією з основних економічних передумов створення агрохолдингів стали процеси акціонування й приватизації великих державних підприємств й об'єднань. Однак основним стимулом до виникнення агрохолдингів є прагнення власників капіталу примножити його в довгостроковій перспективі.

Специфічний термін "агрохолдинг" почав активно використовуватись в Україні в останні роки, адже агрохолдинги нині контролюють великі масиви земельних ресурсів. Заглиблючись в етимологію терміну "агрохолдинг", слід підкреслити, що він складається з двох слів "agro" — сільське господарство, та "holding" — володіння, держати. Тобто агрохолдинг — це сільськогосподарське володіння або держання [9]. Агрохолдинг — організаційна форма інтеграції агробізнесу, що створює умови для ефективного виробництва та переробки сільськогосподарської сировини на основі стратегічного партнерства холдингової компанії і дочірніх підприємств шляхом об'єднання капіталу. З економічної точки зору, ця організаційна форма є ефективною, але вона має і недоліки, які пов'язані з екологічними та соціальними аспектами функціонування (складові сталого розвитку). Базуючись на реалії економічного буття та емпіричні дослідження вчених доцільно виокремити переваги і недоліки агрохолдингів як нових організаційно-правових форм господарювання в економіці України (табл. 2).

Систематизація переваг та недоліків у таблиці 2 свідчить, щодо переваг відносять систематизації менеджменту в агрохолдингу. Це і зазначає

НАЗВА	ВИД ДІЯЛЬНОСТІ	Площа земельного банку, 01.01.2013, Га	Чисельність зайнятих	Дохід	Прибуток
UkrLandFarming	Виробництво яєць, м'яса птиці, зернових культур, тваринництво	532 000	16000	\$1,9 млрд	\$541,576 млн
Kernel Group	Виробництво рослинного масла, зерна, експорт зерна	330 000	18000	\$2157 млрд	\$206 млн
Агрохолдинг „Мрія”	Виробництво зерна, цукрових буряків та овочів	295 000	нд	\$347 млрд	\$174 млн
Миронівський хлібопродукт	Виробництво м'яса птиці, зернових культур, комбикормів	280 000	22000	\$1,4 млрд	\$311 млн
Українські аграрні інвестиції	Виробництво зернових, соняшнику, ріпаку, сої	260 000	27800	\$157 млрд	\$47 млн

Рис. 1. Агрохолдинги в Україні

Побудовано автором.

вчений Ліссітса А., який підкреслює, що менеджмент є з'єднувальним елементом між факторами виробництва, а саме: працею, капіталом, землею та знаннями, які є необхідними для роботи на високому технологічному рівні в агробізнесі [10]. Тобто, вдало побудована система управління — це запорука успішності ведення бізнесу у сільському господарстві. Підкреслимо, що існують дві загальні стратегії успішного ведення бізнесу. Використання їх у сільському господарстві означає досягнення максимального прибутку шляхом максимальних врожаїв, або мінімізація витрат за рахунок використання сучасних технологій. Зазначимо, що в українській економіці поведінка агрохолдингів як економічного суб'єкта будується на цих двох стратегіях, ігноруючи соціальний розвиток.

Поряд із перевагами існує ціла низка недоліків у діяльності агрохолдингів. По-перше, агрохолдинги йдуть лінією "найменшого опору" і впроваджують практично виробництво монокультур (зерно-олійні, цукровий буряк). Крім того, дослідження вчених ННЦ "Інститут аграрної економіки", зокрема А. Молдаван, О. Бородіної, В. Юрчишина та ін. [7; 4; 11] показали, що рентабельність агрохолдингів нижча від рентабельності фермерів, особистих селянських та приватних господарств, а їх підрозділи виявилися малорентабельними або збитковими, на відміну від тих господарств, які

після реформування зберегли колективні форми господарювання. До того ж, інтереси таких підприємств нерідко суперечать вимогам комплексного ведення сільськогосподарського виробництва. Виробнича діяльність цих підприємств будується на домінуванні зернових та олійних культур, які в основному, експортуються. Ігноруванням теорії сівозмін призводить до виснаження ґрунтів та втрати їх родючості. Агрохолдинги не зацікавлені у створенні нових робочих місць, у вирішенні соціально-економічних проблем на селі. Тобто головною метою діяльності великих холдингів є вилучення прибутків із первинних підрозділів, зокрема сільськогосподарських підприємств, фермерських і селянських господарств — виробників сировинної продукції, що не сприяє вирішенню проблем соціально-економічного розвитку сільських територій.

За статистичними даними в Україні існує значна кількість агрохолдингів. До першої п'ятірки входять такі UkrLandFarming, Kernel Group, агрохолдинг "Мрія", Миронівський хлібопродукт, Українські аграрні інвестиції (рис. 1).

Ці суб'єкти економічної діяльності різняться один від одного за площею земельного банку, чисельністю зайнятих, рівнем доходу та прибутку

Рисунок 1 ілюструє, що більшість агрохолдингів займається вирощуванням зернових

культур, соняшнику, буряків та овочів, і майже не займаються тваринництвом, тобто домінує моноспеціалізація, яка з економічної точки зору не завжди ефективна для національного господарства. Хоча така спеціалізація дає можливості виходу на зовнішні ринки. Базуючись статистичними даними Проаналізуємо рівень рентабельності агрохолдингів (табл. 3).

Показником результативності діяльності підприємств є рентабельність. Найбільший рівень рентабельності має агрохолдинг "Мрія", який складає 100,58 %, незважаючи на те, що має прибуток, менший, ніж агрохолдинг "Kernel Group", який має рівень рентабельності найменший — 10,58 %. Тобто, стратегія діяльності агрохолдингів повинна бути спрямована на скорочення витрат, а не збільшення прибутку.

Із вищезазначеного слідує, що дослідження агрохолдингів є доцільним крізь призму двох типів розвитку: регресивного та прогресивного. Використавши статистичні дані та дослідження вчених підсумуємо, що агрохолдинги є тією формою об'єднань у сільському господарстві, яка синтезує у собі елементи "прогресу" та "регресу". Про прогресивність свідчить забезпеченість фінансовими ресурсами та можливість їх акумуляції; маневрування та оптимізації напрямів їх використання; диверсифікація бізнесу; розвинута спеціалізація в системі менеджменту; застосування сучасних інноваційних технологій; зменшення транзакційних витрат та уникнення монополізму посередницьких структур; оптимізація оподаткування; можливість залучення інвестицій та отримання кредитів; виробництво високоякісної, конкурентоспроможної продукції тощо. Елементи регресу виявляються у відсутності галузевої диверсифікації; ігнорування соціально-економічного розвитку сільських територій, нерівномірність у розподілі доходів.

Зазначимо, що усі форми господарювання є вагомим складовою сучасної структури сільського господарства, а співвідношення між ними визначають модель його розвитку. Перспективи розвитку тієї чи іншої форми визначаються змістом державної політики у сфері сільського господарства. В свою чергу ця політика формується з урахуванням стратегічних пріоритетів та поточних завдань розвитку суспільства і економіки, традицій і уподобань населення, можливостей внутрішнього та зовнішнього середовища.

Напрямом подальших досліджень є зосередження уваги на розробці науково обґрун-

Таблиця 3. Показники фінансового стану агрохолдингів, 2012 р.

Найменування агрохолдингу	Дохід, млн	Прибуток, млн	Витрати, млн	Рентабельність, %
UkrLandFarming	1900	541,576	1358,424	39,87%
Kernel Group	2157	206	1951	10,56%
Мрія Агрохолдинг	347	174	173	100,58%
Миронівський хлібопродукт	1400	311	1089	28,56%
Українські аграрні інвестиції	151	47	104	45,19%

тованих підходів щодо диверсифікації галузей сільського господарства з метою подолання моноструктурності виробництва.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи все вищезазначене про особливості діяльності агрохолдингів у національній економіці з точки зору їх прогресивності та регресивності, слід зазначити, що агрохолдинги, які сьогодні існують у сільському господарстві України, є з економічної точки зору ефективними, оскільки демонструють раціональне використання ресурсів та їх поєднання в межах одного формування (прогресивний напрямок розвитку). Але з точки соціального розвитку, то вони не забезпечують його в повній мірі, що свідчить про регресивні тенденції.

Проведений аналіз дозволяє висловити точку зору, що поряд із агрохолдингами мають розвиватися й інші організаційно-правові форми агробізнесу — сільськогосподарські підприємства і фермерські господарства, переробні та збутові компанії тощо. При цьому потрібна диверсифікація між різними організаційно-правовими формами ведення агробізнесу, для того щоб досягнути найкращого використання ресурсів — землі, капіталу, праці, підприємницьких здібностей людей.

Крім цього, слід підкреслити, роль держави в особі уряду, яка повинна сприяти встановленню рівних і прозорих умов для ведення бізнесу всіма формами господарювання в сільському господарстві, зосередивши бюджетну підтримку на інвестиціях, які стимулюють зростання. Це акумулюється в розвитку аграрної освіти й науки, створенні інформаційних систем для збирання і розповсюдження ринкової інформації серед суб'єктів ринку, розвитку дорадчих служб та, найбільш важливо, сільської інфраструктури (доріг, систем водозабезпечення, шкіл, дитячих дошкільних та медичних закладів).

Розглядаючи перспективи розвитку агрохолдингів на майбутнє, підкреслимо, що діяль-

ність агрохолдингів в Україні буде розширюватися, тобто їх роль у розвитку агробізнесу є значною і буде підвищуватися. Агрохолдинги необхідно сприймати як об'єктивну реальність, а заходами державної політики спрямовувати їх діяльність у русло державної аграрної стратегії, зокрема і щодо соціально-економічного розвитку на селі.

Література:

1. Андрійчук В.Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. — 2009. — № 2. — С. 3—9.

2. Месель-Веселяк В.Я. Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації у сільському господарстві: доповідь на Дванадцятих річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграріїв 25—26 лютого 2010 року / В.Я. Месель-Веселяк — К.: ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2010. — 57 с.

3. Саблук П.Т. Розвиток земельних відносин в Україні / П.Т. Саблук. — К.: ННЦ "ІАЕ", 2006. — 396 с.

4. Юрчишин В.В. Аграрна політика України на зламах політичних епох: історико-соціально-економічні нариси / В.В. Юрчишин. — К.: Наук. думка НАНУ, 2009. — 366 с.

5. Бородіна О.М. Агрохолдинг як база формування корпоративного аграрного устрою України / О.М. Бородіна, А.О. Гуторов // Економіка АПК. — 2011. — № 11. — С. 21—28.

6. Данкевич А.Є. Напрями підвищення ефективності господарської діяльності агрохолдингів [Електронний ресурс] / А.Є. Данкевич. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Agroin/2011_4-6/DANKEVYCH.pdf

7. Аграрний сектор: час принципово змінити с/г орієнтири розвитку / Л. Молдаван, О. Бородіна, В. Юрчишин [та ін.] // Дзеркало тижня. — 2010. — № 26.

8. Сільське господарство України за 2012 р. Статистичний збірник. Державний комітет статистики України / За заг. ред. Н.С. Власенко. — Київ. 2013. — 392 с.

9. Організаційно-правові форми підприємництва і агробізнесу [Електронний ресурс] // Формування структур підприємництва і агробізнесу. — Режим доступу: <http://agroua.net/economics/documents/category-138/doc-276>

10. Лисситса А. Чтобы стать успешным руководителем аграрной компании, сельским хозяйством нужно жить / А. Лисситса // Управление крупным аграрным бизнесом. — № 1. — 2013 — С. 5—10.

11. Молдаван Л. Земля у власності — це, звісно, зашморг, але позолочений / Л. Молдаван // Землевпорядний вісник. — 2011. — № 5. — С. 4—10.

References:

1. Andriichuk, V.H. (2009), "Overconcentration agricultural production and land resources and its consequences, *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 3—9.

2. Mesel-Veseliak, V.Ya. (2010), *Agrarna reforma i orhanizatsiino-ekonomichni transformatsiyi u silskomu gospodarstvi [Agrarian reform and organizational-economic transformation in agriculture]*, NNTs "Instytut ahrarnoyi ekonomiky", Kyiv, Ukraine.

3. Sabluk, P.T. (2006), *Rozvytok zemelnykh vidnosyn v Ukrayini [Development of land relations in Ukraine]*, NNTs "IAE", Kyiv, Ukraine.

4. Yurchyshyn, V.V. (2009) *Agrarna polityka Ukrayiny na zlamakh politychnykh epokh: istoryko-sotsialno-ekonomichni narisy [Ukraine's agricultural policy on the bends of eras: historical and socio-economic essays]*, *Naukova dumka NANU*, Kyiv, Ukraine.

5. Borodina, O. M. and Gutorov, A.O. (2011), "Agroholding as base of formation of corporate agrarian structure of Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 11, pp. 21—28.

6. Dankevych, A.Ye. "Directions of increase of economic efficiency of agricultural holdings" [Online], available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Agroin/2011_4-6/DANKEVYCH.pdf (Accessed 1 April 2014).

7. Moldavan, L. Borodina, O. and Yurchyshyn, V. (2010), "Agricultural sector: time to change fundamentally agricultural development targets", *Dzerkalo tyzhnya*, vol. 26.

8. Vlasenko, N.S. *Silске hospodarstvo Ukrayiny za 2012 g. Statystychnyi zbirnyk. (2013) [Agriculture Ukraine by 2012, Statistical collection, The state Committee of statistics of Ukraine]*, *Derzhavnyy komitet statystyky Ukrayiny*, Kyiv, Ukraine.

9. Organizational-legal form of entrepreneurship and agribusiness [Online], available at: <http://agroua.net/economics/documents/category-138/doc-276> (Accessed 3 April 2014).

10. Lissitsa, A. (2013), "To become a successful leader of the agrarian companies, selskim agriculture need to live", *Upravlenye krupnym agrarnym biznesom*, vol. 1, pp. 5—10.

11. Moldavan, L. (2011), "The land is, of course, the noose, but gilded", *Zemlevporyadnyy visnyk*, vol. 5, pp. 4—10.

Стаття надійшла до редакції 25.07.2014 р.